

PUSAUDŽU AR VALODAS TRAUCĒJUMIEM KOMUNIKATĪVĀS KOMPETENCES VĒRTĒŠANAS KRITĒRIJI UN RĀDĪTĀJI

Evaluation Criteria and Indicators of Communicative Competence of Adolescents with Language Disorder

Svetlana Ušča

Rēzeknes Augstskola, Latvija

E-mail: svetlanausca@inbox.lv

Abstract. *Communicative competence is called as one of the transversal composed competencies in European reference framework. The article focuses on adolescents with language disorder, the development of communicative competence and the evaluation of the problem. The development of communicative competence is burdened because of the underdeveloped language. This constitutes a menace to successful participation in further professional, cultural, political and social life. Communicative competence evaluation criteria and the indicators are posed. Certain correlations were found out in the processing of data with SPSS and AQUAD 6 programs.*

Keywords: *adolescents with language disorder, communicative competence, communicative competence evaluation criteria and indicators.*

Ievads

Introduction

Attīstīta valoda ir priekšnosacījums domāšanas attīstībai un pasaules izzināšanai, komunikācijai un personības sociālajai darbībai, pašizpaušmei un pozitīva pārdzīvojuma vajadzībai, katarsei. Viens no skolas uzdevumiem ir nodrošināt, lai skolēna valoda mutvārdos un rakstos kļūtu par zināšanu nodošanas un domas palīgīdzekli (Дьюи, 1997). Pusaudžiem ar valodas traucējumiem (turpmāk PVT) tas var būt problemātiski. Valoda ir centrālais mācību elements visā mācību procesā (Corson, 2001), pat visniecīgākais valodas traucējums ietekmē attīstību, rada grūtības mācību procesā, kavē nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvi (Tūbele, 2006).

Valodas traucējumi apgrūtina komunikāciju ar apkārtējiem, ietekmē emocionālo un voluntāro sfēru, rakstura veidošanos (Игнатъева & Блинков, 2004, Reed, 2004). Tas iespaido sociālo attīstību. Atšķirībā no vienaudžiem PVT nav spējīgi pielāgot savu komunikācijas veidu klausītāju vajadzībām. Nonākot jaunās sociālās situācijās, tas rada grūtības pārrunās, interpretācijā (Novak, 2002). PVT bieži raksturīga agresivitāte, specifiska ķermeniska uzvedība, reakcijas, rokkraksta īpatnības, psiholoģiskas un fizioloģiskas īpatnības, kas var izpausties kā neirozes, konflikti, pašapziņas un pašvērtējuma problēmas utt., ietekmēt ne tikai mācību procesu, bet arī turpmākos profesionālos panākumus un līdzdalību kultūras, politiskajā un sabiedriskajā dzīvē (Kauliņa & Tūbele, 2011, Reed, 2004). Nepietiekami attīstītās komunikatīvās kompetences dēļ PVT bieži piedzīvo sociālo atstumtību (Novak, 2002).

Eiropas pamatprincipu kopumā (2006) noteiktas astoņas pamatprasmes, kas tiek sauktas arī par tranvesālajām caurviju kompetencēm. Vairākas pamatprincipu kopumā minētajām kompetencēm, piemēram, saziņa dzimtajā valodā, digitālā prasme, sociālās un pilsoniskās prasmes nav iedomājamas bez komunikatīvās kompetences, kuras izpētei pievērsušies tādi autori kā N. Čomskis (Chomsky, 1965), M.Canale un M.Svains (Canale & Swain, 1980), R.Visemans (Wiseman, 2001), I.Maslo un I.Tiļļa (2005), J.Bastrikova (Бастрикова 2004), G.Rickheits (Rickheit et al., 2008) u.c..

Komunikatīvā kompetence ir lingvistiski, psiholoģiski un metodiski organizēta sistēma, ko raksturo subjekta pieredze izmantot lingvistiskās, sociolingvistiskās, diskursa un stratēģiskās zināšanas un prasmes daudzveidīgās komunikatīvās darbības situācijās, pašnovērtējums, paškontrolē un motivācija tālāk pilnīgoties. Tā ir analītiska kategorija. Tās līmenis atkarīgs no subjekta individuālajām personības iezīmēm, zināšanām un prasmēm, gatavības darbībai atbilstoši pašrealizācijas nolūkam un iepriekšējās pieredzes un to iespējams noteikt, praktiski iesaistoties dažāda veida komunikatīvajās darbībās un veicot racionālu un emocionālu satura un cerību vadību. Cēloniski spriedumi par personīgo komunikatīvo kompetenci un panākumu vai neveiksmju faktoriem ietekmē reālistiskos mērķus (Rickheit et al., 2008, Кудряшова, 2007, Alijevs & Kaže, 2001, Canale&Swain, 1980).

Speciālās literatūras (Tūbele, 2006, Трофимова, 2006, Dodwell & Bavin, 2008, Cirrin & Gillam, 2008, Reed, 2004, Fey et all., 2004, Назарова, 2001) , interviju ar vispārējo izglītības iestāžu latviešu valodas skolotājiem un autores personīgās pieredzes analīzes rezultātā tika identificēti šķēršļi, kas kavē PVT komunikatīvās kompetences attīstību:

- mijiedarbību ietekmējošie (nepieciešams ilgāks laiks informācijas kodēšanai un dekodēšanai; grūtības veidot asociācijas, abstrahēt; grūtības izprast zemtekstu);
- individuālās īpatnības (pareizas izrunas problēmas, nepietiekamas valodas lietotāja zināšanas un prasmes, grūtības formulēt un argumentēt savu viedokli, zems sociālo un kultūras zināšanu līmenis, uzvedības problēmas; emocionāla nenoturība, nevēlēšanās komunicēt);
- negatīva iepriekšējā komunikācijas pieredze.

Tā kā komunikācijas kompetence realizējas dažādos darbības veidos, izmantojot uztveri, producēšanu, mijiedarbību un starpniecību (Eiropas kopīgās pamatnostādnes, 2006), autore secina, ka nepieciešams palīdzēt PVT attīstīt komunikatīvo kompetenci, novērst šķēršļus un mazināt komunikatīvo barjeru rašanās iespējamību, sekmēt viņu iesaistīšanos sabiedriskajos procesos. Līdz ar to aktualizējas jautājums par PVT komunikatīvās kompetences vērtēšanas kritērijiem un rādītājiem.

Raksta mērķis - noteikt kritērijus un rādītājus PVT komunikatīvās kompetences attīstības novērtēšanai un izvērtēt to aprobācijas rezultātus.

Komunikatīvās kompetences kritēriji un rādītāji **Criteria and indicators of communicative competence**

Vērtēšana ir process, kurā, izmantojot kritērijus, kaut kam piešķiram zināmu vērtību – novērtējumu (Geidžs & Berliners, 1999). Literatūrā (Rickheit et al., 2008, Wiserman, 2001, Spitzberg, 2000, Ruben & Kealey, 1979, Lee, 1979) nav vienotības par komunikatīvās kompetences novērtēšanas kritērijiem un rādītājiem.

B.Špicbergs (Spitzberg, 2000) un R.Visermans (Wiserman, 2001) izvirza divus kritērijus: efektivitāte un piemērotība. Citiem vārdiem, kompetentu komunikāciju veido uzvedības modeļi, kurus uzskata par efektīviem un atbilstošiem. Efektīva komunikācija liecina, ka cilvēki spēj sasniegt vēlamos personīgos rezultātus. Lai to izdarītu, kompetentiem komunikatoriem jābūt spējīgiem kontrolēt un manipulēt ar savu sociālo vidi - spēt noteikt savus mērķus, novērtēt mērķu sasniegšanai nepieciešamos resursus, precīzi prognozēt citu komunikatora atbildes, izvēlēties komunikācijas stratēģijas, ieviest šīs komunikācijas stratēģijas dzīvē un, visbeidzot, precīzi novērtēt mijiedarbības rezultātus.

Atbilstoši efektivitātes un lietderības kritēriju līmenim iespējami četri komunikācijas stili, kuri var veidoties no divu kritēriju galējību kombinācijas:

1) komunikācijas līmeņa samazināšanās ir nepiemērota un neefektīva, un acīmredzot norāda uz zemu komunikācijas kvalitāti;

2) pietiekama komunikācija ir lietderīga, bet neefektīva. Tā nav nosodāma, bet nepalīdz arī sasniegt personīgo mērķi. Pietiekamais stils ir pietiekams, lai apmierinātu pamata prasības, bet neveic neko vairāk;

3) komunikācijas līmeņa paaugstināšanās rodas, ja indivīds efektīvi sasniedz personīgos mērķus, bet kontekstuāli ļoti nepiemērotā situācijā. Šis stils var ietvert verbālu agresiju, makiavellisku uzvedību, maldināšanu, citu cilvēku tiesību pārkāpumu vai cita veida degradāciju;

4) pilnveidota komunikācija notiek tad, kad saziņas dalībnieki vienlaicīgi sasniedz savus personīgos mērķus un izpilda normatīvās konteksta cerības (Spitzberg, 2000).

B.Rubens un D.Kīlijs (Ruben & Kealey, 1979) par kritēriju izvirza tikai efektivitāti, norādot uz to raksturojošiem rādītājiem: savstarpējas cieņas izrādīšana, attieksme pret mijiedarbību, spēja vadīt šo mijiedarbību, zināšanas, uzvedība atbilstoši sociālajai lomai, empātija un tolerance. L.Lī (Lee, 1979) uzsvāru liek uz konkrētajam kontekstam atbilstošas informācijas kvalitāti un darbībām, kuras attaisno cerības un situācijas prasības, t.s. uzvedībai uzliktos ierobežojumus.

G.Richheits (Rickheit et al., 2008) uzskata, ka komunikācija skatāma vairākās dimensijās: kā informācijas apmaiņa, kā izpratne par komunikācijas partnera garīgo stāvokli un tā ietekmēšana, kā mijiedarbība un kā situācijas pārvaldīšana.

PVT komunikatīvās kompetences aspektā, balstoties uz dažādu autoru (Canale & Swain, 1980, Maslo, & Tiļļa, 2005, Кудряшова, 2007 u.c.) atziņām par komunikatīvo kompetenci, efektīvai komunikācijai nepieciešamajiem

komponentiem (Ho , 2008, Lintz, 2008, Garleja, 2003, Agejevs, 2005, Berlo, 1960), par PVT komunikatīvās kompetences vērtēšanas kritērijiem tiek izvirzīti:

- **sevis kā komunikācijas partnera apzināšanās** PVT jābūt gatavam uzsākt sadarbību, apzinoties sevi kā komunikācijas partneri, jo komunikatīvā kompetence attīstās tikai kopīgā darbībā, kurā svarīga ir prasme izprast citu cilvēku kā komunikācijas partneri, bet tas iespējams tikai uzkrājot pieredzi (Tomasello, 2003). Dekodēšana ietver sevī modeļus, kas veido saikni starp mijiedarbību un situāciju, ietverot sevī citu cilvēku jūtu atpazīšanu, pamatojoties uz empātiju, toleranci, pieredzi un secinājumiem (Rickheit et al., 2008),
- **informācija** Informācijas apstrāde ir katras komunikācijas pamatsastāvdaļa (Rickheit et al., 2008), ietver sevī dažādas darbības, kas ir apzinātas (ietver sevī mērķus, to realizācijas plānus un uzvedību) un vērstas uz komunikācijas partnera ietekmēšanu (Bara et al., 2001)

No šejienes izriet PVT komunikatīvo kompetenci raksturojošo kritēriju rādītāji. Kritērija „sevis kā komunikācijas partnera apzināšanās” rādītāji ir pašizjūta, sadarbība, atbildība, tolerance, empātija. Kritērija „informācija” rādītāji ir prasme izteikties mutvārdos, prasme izteikties rakstos, prasme lietot datoru, prasme iegūt informāciju, prasme izteikt viedokli

Pētījuma metodika **Research methodology**

Aprobācijā tika iesaistīti astoņi vienas klases PVT. Izvēli noteica fakts, ka skolēni tikko uzsāk mācības pamatskolā, klases kolektīvs nav viendabīgs, pastāv atšķirības atkarībā no iestāšanās skolā, logopēdiskā slēdziena, blakusdiagnozēm un ģimenes statusa, kas varētu ietekmēt PVT komunikatīvās kompetences attīstību. Lai nodrošinātu pētījuma drošību un validitāti, PVT komunikatīvās kompetences attīstības līmeņa izmaiņas, attīstības dinamika tika aplūkota no dažādām perspektīvām, izmantojot triangulāciju – rezultāti tika iegūti dažādos veidos (anketēšana un radošo darbu analīze) un savstarpēji salīdzināti. Tika salīdzināts PVT pašnovērtējums un ekspertu novērtējums.

Noteikto kritēriju un rādītāju atbilstības novērtēšanai tika organizēts pedagoģiskais process, kurā komunikācija notika mikrovidē un makrovidē. Kā mikrovide tiek skatīta internātpamatskola, kur komunikācijas partneris ir cits PVT, skolotājs, atbalsta personāla darbinieks (logopēds, psihologs, sociālais pedagogs). Tā ir vide, kurā tiek organizēts plānveidīgs pedagoģiskais darbs PVT valodas korekcijai, komunikatīvās, lingvistiskās un sociokultūras pieredzes pilnveidošanai un personības daudzpusīgai attīstībai. Šī vide nodrošina komunikācijas pamatprasmju un iemaņu apguvi, tomēr reālais komunikācijas partneru loks ir ierobežots. Komunikatīvās kompetences apguvei nepieciešams piesaistīt jaunus komunikācijas partnerus. Tas notiek makrovidē, kad nozīmīga ir jaunā pieredze – komunikācijas partnera un konteksta novērtēšana, informācijas strukturēšana, stratēģijas un kanāla izvēle atbilstoši komunikācijas mērķim un partnerim.

Anketēšanā iegūtie dati tika apstrādāti programmas SPSS vidē. Rakstā uzmanība pievērsta tikai vienam aspektam – vai pastāv mijsakarības starp izvirzītajiem kritērijiem un rādītājiem.

Izmantojot Kendella korelācijas analīzi, katrā pētījuma posmā tika noteiktas mijsakarības starp komunikatīvās kompetences kritērijiem un rādītājiem. Iegūto rezultātu analīze (*skat.1.tabula*) liecina, ka respondentu atbildēs starp informāciju un sevis kā komunikācijas partnera apzināšanos pastāv statistiski maksimāli būtiskas sakarības. Tas atspoguļojas ekspertu un visu RLI respondentu atbildēs. Analizējot PVT atbilžu rezultātus, statistiski maksimāls būtiskums konstatēts 2.mērījumā ($p=0,000$, $r=0,587$).

1.tabula

Būtiskās korelācijas starp kritērijiem. Kendella korelācijas koeficients
Significant correlation between the criteria. Kendall's correlation coefficient

Mērījums		PVT	Eksperti	Visi respond.
1.mērījums	r	0,206	0,353**	0,434**
	p	0,105	0,001	0,000
2.mērījums	r	0,587**	0,367**	0,484**
	p	0,000	0,000	0,000
3.mērījums	r	0,152	0,435**	0,352**
	p	0,247	0,000	0,000

Salīdzinot korelējošos rādītājus, PVT un ekspertu atbilžu analīze liecina par atšķirībām. Tā kā PVT un ekspertu atbildēm raksturīgs subjektīvisms, objektivitātes nolūkos rezultātu analīzē uzmanība tiek pievērsta visu RLI respondentu atbilžu rezultātiem.

Analīze liecina, ka katram komunikatīvās kompetences rādītājam ir statistiski būtiska saistība ar kādu citu rādītāju.

1.mērījumā visbiežāk korelējošais rādītājs ir „prasme izteikt viedokli”, „sadarbība”, „atbildība” un „prasme izteikties rakstos”, 2.mērījumā - „sadarbība” un „atbildība”, 3.mērījumā - „empātija”. Korelāciju biežums norāda, kura rādītāja attīstībai katrā pētījuma posmā vēlama pievērsta lielāku uzmanību, lai pēc iespējas veiksmīgāk noritētu komunikatīvās kompetences attīstība konkrētās grupas PVT. Korelāciju biežuma izmaiņas norāda arī uz katra rādītāja attīstības aktualitāti.

Literāro darbu apstrāde notika programmas AQUAD 6 vidē. Atbilstoši teorētiskajām nostādnēm par PVT komunikatīvo kompetenci raksturojošiem kritērijiem un rādītājiem datu apstrādei tika veidoti kritērijus raksturojošie metakodi un rādītājus raksturojošie multiplie kodi.

Analīzei tika izveidoti divi metakodi: sevis kā komunikācijas partnera apzināšanos apzīmējošais kods „skkpa” un informāciju apzīmējošais kods „inform”.

Atbilstoši metakoda „skkpa” raksturojošajiem rādītājiem tika izveidoti šādi multiplie kodi: pašizjūtu apzīmējošais kods „pašizj”, sadarbību apzīmējošais kods

„sadarb”, atbildību apzīmējošais kods „atbild”, toleranci apzīmējošais kods „toleranc”, empātiju apzīmējošais kods „empāt”.

Atbilstoši metakodu „infor” raksturojošajiem rādītājiem tika izveidoti šādi multiplie kodi: prasmi izteikties mutvārdos apzīmējošais kods „pr_izt_mutv”, prasmi izteikties rakstos apzīmējošais kods „pr_izt_rakst”, prasmi lietot datoru apzīmējošais kods „pr_liet_d”, prasmi iegūt informāciju apzīmējošais kods „pr_ieg_inf”, prasmi izteikt viedokli apzīmējošais kods „pr_izt_vied”.

PVT literārajos darbos konstatēto mijsakārību noteikšanai starp „inform” un „skkpa” analīze liecina, ka ar katru mācību gadu mijsakārību skaits pieaug. 2008./09.m.g. konstatētas 6 mijsakārības, 2009./10.m.g. 24, bet 2010./11.m.g. jau 31 mijsakārības. Tas sakrīt Kendella korelācijas analīzes rezultātiem, līdz ar to liecina par pētījuma validitāti.

Programmas AQUAD 6 vidē tika konstatētas mijsakārības starp sevis kā komunikācijas partnera apzināšanos un informāciju – arvien vairāk apzinoties sevi kā komunikācijas partneri, PVT pievērs lielāku uzmanību informācijai, kā rezultātā uzlabojas tās kvalitāte: 1.mērījumā mijsakārības starp „skkpa” un „inform” konstatētas 6 gadījumos, 2.mērījumā – 24 gadījumos, 3.mērījumā -31 gadījumā.

Kendella korelācijas analīzes rezultātus apstiprina mijsakārības starp rādītājiem, kas, analizējot skolēnu literāros darbus, tika konstatētas programmas AQUAD 6 vidē (*skat.2. tabula*).

2. tabula

Mijsakārības starp rādītājiem AQUAD 6 vidē
Correlation between indicators AQUAD 6 environment

	1.mēr.	2.mēr.	3.mēr.	Piemērs
„pašizj” - „pr_izt_rakst”	0	4	5	<i>„...ieskrienu mājāskur ir tik silti. Atnesu pie loga uzkožamos un karstu tēju, apsēžos un vēroju, kā dejo koki un lapas, klausos, kā perkons sit bingas un vējš spēlē ģitāru.”</i>
„pašizj” – „pr_izt_vied”	1	0	4	<i>„Tagad man ir daudz draugu, es piedalos dažādos pasākumos, esmu jautra, un galvenais – es ticu, kas es varu daudz ko izdarīt, un es esmu sapratusi, ka draugi nepievērs uzmanību tavai ārienei, bet novērtē, kāds cilvēks tu esi”</i>
„pašizj” – „tempāt”	1	1	3	<i>„Es esmu mājas žurciņa, kurai gribas nedaudz prieka, žurciņa, kurai apnicis sēdēt būrī un gaidīt, kad kāds iedos paēst vai padzert. Es apskaužu pelītes un žurkas, kuras tikušas dzīvot lauku mājās. Viņas ir brīvas, viņas skraida, taisa savu midzeni, dzīvo ar prieku.”</i>
„pašizj” – „sadarb”	1	3	4	<i>„...es biju vēl maza un nobijusies. Biju pieradusi, ka citi mani atstumj, nevēlas ar mani spēlēties, runāties. Ieejot klasē, skolotāja mani laipni sagaidīja, samīloja un pieveda pie kādas meitenes. Nu jau vairākus gadus šī meitene ir mana labākā draudzene.”</i>

„atbil” – „pr_izt_rakst”	1	4	1	„Nevienam navajadzētu lūgt maizes gabaliņu no svešiniekiem. Bet, ja tā tomēr notiek, tad varbūt Dievs mums, kuri neieš badu, dod iespēju kļūt labākiem un palīdzēt tiem, kuriem ir smagāk par mums.”
„sadarb” – „pr_izt_vied”	0	2	5	„Vai jums nav gadījies, ka esat noskumis, varbūt pat raudat, apsēzaties krēslā, un tūlīt kļāt jūsu mājas draugs – dzīvnieks. Skatās uz jums, it kā visu saprastu. Liekas, kļūst vieglāk. Protams, var visu apstrīdēt, bet viens gan ir skaidrs – mūsu mājdzīvnieks ir mūsu spogulis. Ja cilvēks ir nevīžīgs, netīrs, arī viņa mājdzīvnieks ir tāds pats, ja cilvēks ir tīrs un kārtīgs – viņa mīlulis tāds pats.”
„sadarb” – „tempāt”	1	3	2	„Kad ir nakts, šaha figūriņas atdzīvojas. Tās pastaigājas pa šaha galda virsmu un spēlē pašas savu spēli. Torņi pārvēršas par pilīm. Šaha karaļi, dāmas pārvēršas par cilvēkiem. Zirgi – par īstiem zirgiem. Viss notiek kā īstā dzīvē, jo šaha figūras jūt un domā kā cilvēki.”
„sadarb” – „pr_izt_rakst”	3	4	8	„...mēs neapzinoties meklējam sev līdzīgos. Ne velti saka: „Kādi draugi, tāds arī pats.” Tāpat arī ar priekšmetiem. Tie ir tādi paši kā tu.”
„pr_izt_rakst” – „pr_izt_vied”	0	0	3	„Šaha galdiņam stāstu ir daudz, bet tos nekad neuzzinās cilvēki, jo viņi neprot klausīties. Šie stāsti ir par cerību, mīlestību, draudzību un bēdām. Par visu, kas tik cilvēcisks, jo ikvienam ir dvēsele.”

Iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka starp PVT komunikatīvās kompetences vērtēšanai izvirzītajiem kritērijiem un rādītājiem pastāv mījsakarības, kuru būtiskums attīstības gaitā var mainīties. Autore uzskata, ka noteikto kritēriju un rādītāju attīstība nodrošina PVT komunikatīvās kompetences attīstību, kā rezultātā PVT iespējams sasniegt komunikācijai izvirzītos personīgos mērķus. Noteiktos kritērijus un tos raksturojošos rādītājus iespējams izmantot PVT komunikatīvās kompetences līmeņa noteikšanai.

Secinājumi Conclusions

- PVT komunikatīvās kompetences attīstībai iespējami šādi šķēršļi:
 - mijiedarbību ietekmējošie (nepieciešams ilgāks laiks informācijas kodēšanai un dekodēšanai; grūtības veidot asociācijas, abstrahēt; grūtības izprast zemtekstu);
 - individuālās īpatnības (pareizas izrunas problēmas, nepietiekamas valodas lietotāja zināšanas un prasmes, grūtības formulēt un argumentēt savu viedokli, zems sociālo un kultūras zināšanu līmenis, uzvedības problēmas; emocionāla nenoturība, nevēlēšanās komunicēt)
 - negatīva iepriekšējā komunikācijas pieredze.

2. Rezultātu apstrāde programmas SPSS vidē un programmas AQUAD 6 vidē, noteiktās mījsakarības liecina, ka par PVT komunikatīvās kompetences kritērijiem var izvirzīt:
 - sevis kā komunikācijas partnera apzināšanās (rādītāji – pašizjūta, sadarbība, atbildība, empātija, tolerance);
 - informācija (rādītāji – prasme izteikties mutvārdos, prasme izteikties rakstos, prasme iegūt informāciju, prasme lietot datoru, prasme izteikt viedokli).
3. Noteiktos kritērijus un rādītājus iespējams izmantot PVT komunikatīvās kompetences līmeņa noteikšanai. To attīstība nodrošina PVT komunikatīvās kompetences attīstību, kā rezultātā PVT iespējams sasniegt komunikācijai izvirzītos personīgos mērķus

Summary

Communicative competence is called as one of the transversal composed competencies in European reference framework. The article focuses on adolescents with language disorder, the development of communicative competence and the evaluation of the problem. The development of communicative competence is burdened because of the underdeveloped language. This constitutes a menace to successful participation in further professional, cultural, political and social life.

Communicative competence criteria and indicators of adolescents with language disorders were based on the various authors' works of the language disorder effects on the adolescent's personal development (Tūbele, 2006, Трофимова, 2006, Dodwell & Bavin, 2008, Cirrin & Gillam, 2008, Reed, 2004, Fey et al., 2004, Назарова, 2001), knowledge of communicative competence (Canale & Swain, 1980, Maslo & Tilla, 2005, Кудряшова, 2007, etc.), the necessary components for effective communication (Ho, 2008, Lintz, 2008 Garleja, 2003, Agejevs, 2005, Berlo, 1960). They were approbated in boarding-school.

Results' analysis using programs SPSS and AQUAD 6 showed that the PVT communicative competence criteria may be:

- awareness of themselves as communication partners (indicators - cooperation, responsibility, empathy, tolerance);
- information (indicators - the ability to express themselves orally, ability to express themselves in written form, the ability to obtain information, the ability to use a computer, the ability to express an opinion).

The criteria and indicators can be used in determining a level of communicative competence of adolescents with language disorder. Its progress provides the development of communicative competence of adolescents with language disorder. As a result, adolescents with language disorder can reach personal goals broached for communication.

Literatūra Bibliography

1. Alijevs,R, Kaže N. (2001). *Bilingvālā izglītība. Teorija un dzīve*. Rīga: Retorika A

2. Bara, B. G., Cutica, I., Tirassa, M. (2001) *Neuropragmatics: Extralinguistic communication after closed head injury*. In *Brain and Language*, Volume 77/
3. Canale, M., Swain, M. (1980) *Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing* // In *Applied Linguistics*.
4. Chomsky N. (1965). *Aspect of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachussts, MIT Press.
5. Cirrin, F.M., Gillam, R.B. (2008) *Language Intervention Practices for School – Age Children With Spoken Language Disorders: A Systematic Review* // *Language. Speech, and Hearing Services in School*. Volume 39.
6. Corson, D. (2001). *Language Diversity and Education* Lawrence Erlbaum Associates. Mahwah, New Jersey.
7. Dewey, J. (1998/1938). *Expierence & Education..* kappa Delta PI.
8. Dodwell, K., & Bavin, E. L. (2008). *Children with specific language impairment: An investigation of their narratives and memory*. // In *International Journal of Language and Communication Disorders*, 43(2).
9. *Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana* (2006). Pieejams www.valoda.lv/downloadDoc_419/mid_534 (skatīts 16.07.2011.).
10. Fey, M. E., Catts, H.W., Proctor-Williams, K., Tomblin, J. B., Zhang, X. (2004). *Oral and written story composition skills of children with language impairment*. //In *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 47.
11. Geidžs, N.L., Berliners, D.C. (1999). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Zvaigzne ABC.
12. Kauliņa, A., Tūbele, S. (2011). *Specifisku lasīšanas traucējumu simptomi pedagoģiskajā procesā*. // Sabiedrība, integrācija, izglītība. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli 2011.gada 27.-28.maijs. I daļa..
13. Laiveniece, D. (2003). *Valodas mācības pusaudzim*. R., RaKa.
14. Lee, L. (1979). *Is social competence independent of cultural context?*// In *American Psychologist*, 34.
15. Maslo, I., Tiļļa, I. (2005). *Kompetence kā audzināšanas ideāls un analītiska kategorija*// *Skolotājs*, Nr.3.
16. Novak, J.M. (2002). *Improving Communication in Adolescents With Language/Learning Disorders: Clinician Considerations and Adolescent Skills*// *Contemporary in Communication Science and Disorders*, Volume 29
17. Reed, V.A. (2004) *Introduction to Children with Language Disorders*. Allyn & Bacon, Inc.
18. Rickheit, G., Strohner, H., Vorweg, C. (2008). *The concept of communicative competence*. In *Handbook of Communication competence (edited by Rickheit, G., Strohner, H.)*. Berlin, Division of Walter de Gruyter GmbH & Co. KG.
19. Ruben, B. D., & Kealey, D. J. (1979) *Behavioral assessment of communication competency and the prediction of cross-cultural adaptation*// *International Journal of Intercultural Relations*, 3.
20. Spitzberg, B. H. (2000). *What is good communication?* // *Journal of the Association for Communication Administration*, 29.
21. Tomasello, M.(2003) *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
22. Tūbele, S. (2006) *Jaunāko klašu skolēnu runas un valodas traucējumu noteikšana un korekcijas iespējas. Promocijas darbs*. Pieejams www3.acadlib.lv/greydoc/Tubeles_disertacija/Tubele_lat.pdf (skatīts 18.02.2009)
23. Žogla, I. (2001). *Didaktikas teorētiskie pamati*. R. RaKa.

24. Wiseman, R. L. (2001) Intercultural Communication Competence. Pieejams <http://commfaculty.fullerton.edu/rwiseman/ICCCpaper.htm> (skatīts 07.01.2012.)
25. Бастрикова, Е.М. (2004) *Коммуникативная компетенция как лингводидактический феномен.* // Русская и сопоставительная филология: Лингвокультурологический аспект. Казань: Казан. гос. ун-т.
26. Кудряшова, О. В. (2007). *Компоненты коммуникативной компетенции при обучении письменной речи.* // Вестник Южно – Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика. Изд. Южно – Уральского государственного университета, том 87, №15.
27. Игнатъева, С. А. Блинков, Ю.А. (2004). *Логопедическая реабилитация детей с отклонениями в развитии.* М., Владос,
28. Назарова, Н.М. (2001). *Причины речевых нарушений.* М., Изд.центр «Академия».
29. Трофимова, Н.М., Дубанова, С.П., Трофимова, Н.Б., Пушкина, Т.Ф. (2006). *Основы специальной педагогики и психологии.* Петербург, Питер.

Svetlana Ušča Rezekne Higher Education Institution, Personality Socialization Research Institute Atbrivosanas al.115, Rezekne, LV-4601, Latvia E-mail: svetlanausca@inbox.lv
--